

IMKONIYATI CHEKLANGAN O'QUVCHILARDA NUTQ NUQSONLARI VA KELIB CHIQISH SABABLARI

Farg'ona ICHSHUI kasb-hunar maktabi
Ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi
Noralieva Dildora Abduvalikovna

Annotatsiya: *Imkoniyati cheklangan o'quvchilarda nutq nuqsonlari va kelib chiqish sabablari xaqida ma'lumotlar keltrilgan.*

Kalit so'zlar: *Metod, nutq nuqsonlari, nutqiy rivojlanish, leksika, psixologik shakllanish, xotira, grammatika, ta'lim, texnologiya.*

Imkoniyati cheklangan o'quvchilarda nutq nuqsonlari va kelib chiqish sabablari bir nechta faktorlar bilan bog'liq bo'ladi. Bu sabablarning ba'zilari shu kabi bo'lishi mumkin:

1. Nutqni o'rganishga yoki unga rivojlanishga yetarli vaqt va imkoniyat berilmaganligi, imkoniyati cheklangan o'quvchilarning nutq nuqsonlari o'rganish jarayonida yoki rivojlanishda eng ko'p ko'rinadigan sabablaridan biri bo'ladi. Ular nutqni rivojlantirish uchun kerakli maslahat va dasturlardan mahrum qolishlari sababli, nutq nuqsonlarini yaxshiroq rivojlantirish imkoniyatlaridan foydalanishlari muammo bo'ladi.

2. Imkoniyati cheklangan o'quvchilarda nutq nuqsonlari va kelib chiqish sabablari o'z-o'zini qondirish uchun yetersiz motivatsiya bilan bog'liq bo'ladi. Ular nutqni rivojlantirishga qiziqish yoki iste'dodga ega emasligi tufayli, nutq nuqsonlarini yaxshiroq rivojlantirishga qarshi chiqadilar.

3. Imkoniyati cheklangan o'quvchilarda nutq nuqsonlari va kelib chiqish sabablari tashqi faktorlar bilan ham bog'liq bo'lishi mumkin. Masalan, o'quv muhitining yomonligi, o'quvchilar arasidagi munosabatlarning yomonligi yoki o'quvchilarning shaxsiy hayotida yuzaga kelgan muammolar bu tashqi faktorlar orasida saylanadi.

4. Ba'zilar o'quvchilarda nutq nuqsonlari genetik sabablar bilan bog'liq bo'ladi. Bu holatda, o'quvchi nutqning rivojlanishi uchun ilg'or ushbu genetik omillarni o'rnatishga muhtoj bo'ladi.

Imkoniyati cheklangan o'quvchilarda nutq nuqsonlari va kelib chiqish sabablari ko'p va ko'plab faktorlar bilan bog'liq bo'ladi va ularni yaxshiroq rivojlantirish uchun kerakli maslahat va dasturlardan foydalanish muhimdir.

Bolalarda nutq buzilishini yuzaga keltiruvchi sabablar ichida tashqi (ekzogen) va ichki (endogen) omillar, shuningdek atrofmuhitning tashqi sharoitlari farq qilinadi.

Nutqiy nuqsonning turli sabablarini ko'rib chiqishda evolyutsion dinamik yondoshiladi. Bu nuqsonning yuzaga kelish jarayonini tahlil qilishdan, anomal rivojlanishining umumiy qonuniyatlarini va har bir yosh davrida nutqning rivojlanish qonuniyatlarini hisobga olishdan iboratdir (I. M. Sechenov, L. V. Vngotskiy, V. I. Lubovskiyy). Bolalardagi nutqiy nuqsonlarning asosiy sabablari: Homiladorlik vaqtidagi toksikozlar, virusli va endokrin kasalliklar, jarohatlar, qonning rezus-faktorga mos kelmasligi.

Nasliy faktorlar.

- Tug'ruq vaqtidagi shikastlanish va asfiksiya;
- Miyaning chayqalishi bilan birga sodir bo'ladigan bosh miya
- Bola rivojlanishining birinchi yilidagi bosh miya kasalliklari
- Embrion rivojlanish davridagi turli xil patologiyalar
- Hamma nutq buzilishlari kelib chiqishiga ko'ra ikki guruhga bo'linadi:
Organik xarakterdagi nutq buzilishlari.

Funksional xarakterdagi nutq buzilishlari.

Organik xarakterdagi nutq buzilishlari Markaziy buzilishlar: markaziy nerv sistemasini u yoki bu qismlarining buzilishi, zararlanishi natijasida kelib chiqadi. Markaziy xarakterdagi organik nutq buzilishlariga: alaliya, afaziya, dizartriya nutq kamchiliklari kiradi. Pereferik buzilishlar: artikulyatsion apparatning noto'g'ri tuzilishi yoki buzilishi va pereferik nerv artikulyatsion organlar inervatsiyasining buzilishidan kelib chiqadi. Pereferik xarakterdagi organik nutq buzilishlariga: rinolaliya, prognatiya, progeniya kiradi.

Funksional xarakterdagi nutq buzilishlari. Funksional buzilishlar — bunda nutq jarayonida ishtirok etadigan a'zolar tuzilishida hech qanday o'zgarishlar bo'lmaydi. Funksional xarakterdagi nutq buzilishlariga — dislaliya, duduqlanish kabi nutq nuqsonlari kiradi. Turli nutq buzilishlarining rivojlanishini oldindan aniqlash katta ahamiyatga egadir. Agarda nutqiy nuqson bolaning maktabga kelgan vaqtida ilk bor aniqlansa, u holda uni tuzatish qiyinchiliklari kuzatilib, o'zlashtirishga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Nutq buzilishlari quyidagi xususiyatlari bilan ajralib turadi:

Nutq buzilishlari - shevachilik, nutqiy savodsizlik, til bilmaslikning ifodasi bo'lmagan xususiyatlar; o'z-o'zidan yo'qolmaydigan, balki mustahkamlana-digan barqaror xususiyatlar; nutqning psixofiziologik mexanizmlaridagi chetlashish bilan bog'liq bo'lgan xususiyatlar nutq buzilishining xarakteriga bog'liq holda aniq logopedik ta'sir etishni talab qiluvchi xususiyatlar bolaning keyingi psixik rivojlanishiga tez-tez salbiy ta'sir o'tkazadigan xususiyatlar so'zlovchining yoshiga nomuvofiqlik xususiyati.

Nutqning buzilishi alomati - bu nutqiy faoliyatning qandaydir buzilishi belgisi (namoyon bo'lishi) dir.

Nutqiy buzilish alomati - bu nutqiy faoliyat buzilishining belgilari majmui (ko'rinishlari)dir

Nutq buzilishi mexanizmlari deganda nutqiy faoliyat buzilishining paydo bo'lishi va rivojlanishini shart qilib qo'yuvchi jarayon va operatsiyalarning bajarilishidan chetlashish xarakteri tushuniladi.

Nutq buzilishining patogenezi - bu nutqiy faoliyatda buzilishlarning paydo bo'lishi va rivojlanishiga sabab bo'luvchi patologik mexanizmdir.

Imkoniyati cheklangan o'quvchilarda nutq nuqsonlari va kelib chiqish sabablari bir nechta faktorlarga bog'liq bo'lishi mumkin.

Tavsiyalar:

- Nutqni rivojlantirish uchun yetarli imkoniyatlardan mahrum bo'lish: nutqning rivojlanishi uchun muhim bo'lgan amaliy mashg'ulotlar, o'quv materiallari va imkoniyatlar yetarli darajada mavjud bo'lishi kerak. Imkoniyati cheklangan o'quvchilar esa bu imkoniyatlardan mahrum qolishlari sababli nutqning rivojlanishi ta'sir qilishi mumkin.

• O'quvchilarning nutqni rivojlantirish uchun kerakli tajribaga ega bo'lishi: nutqni rivojlantirish uchun o'quvchilarning amaliy mashg'ulotlarga qatnashishlari, ko'rgan va eshitganlarni amalga oshirishlari muhimdir. Imkoniyati cheklangan o'quvchilar esa bu tajribalardan mahrum qolishlari sababli nutqni rivojlantirishda qiyinlikka duch kelishlari mumkin.

Shaxsiy sabablar:

• O'quvchilarning qo'llaniladigan tilni yoki nutq vositalarini bilmaganligi: nutqning rivojlanishi uchun o'quvchilar o'qishgan tilni yoki nutq vositalarini tushunishi kerak. Agar o'quvchilar bu vositalarni bilmagan yoki tushunmagan bo'lsalar, nutqni rivojlantirishda to'g'ri kelib chiqmasligi mumkin.

• O'quvchilarning o'zining o'ziga xos shaxsiy sabablari: bazi o'quvchilarda xavfli holatlar, o'z-o'zini ifodalashga yo'l qo'yish, o'ziga ishonmaganligi yoki o'zini izlash vaqtlarida tashvishlanganligi sababli nutq kelib chiqishida muammo yuzaga kelishi mumkin.

Tashqi muhit sabablari:

• O'quvchilarning muhitida nutqning rivojlanishini ta'sir qiladigan faktorlar mavjud emasligi: nutq rivojlanishida muhitning ahamiyati katta. Agar o'quvchilar nutqning rivojlanishi uchun muhiti to'g'ri tashkil etilmagan yoki uchragan holatda nutqni samarali ravishda o'rganish imkoniyatlari cheklanishi mumkin.

• Nutqning praktikada ishlatilmaganligi: nutqni rivojlantirishning asosiy jarayoni amaliy amallar orqali o'rganish va ularni amalga oshirishni talab qiladi. Agar o'quvchilar nutqni praktikada ishlatish imkoniyatiga ega bo'lmasalar, nutqni rivojlantirishda qiyinliklar yuzaga kelishi mumkin.

Bu faktorlar o'quvchilarning nutqni rivojlantirishida cheklanishlarga olib keladigan sabablardan faqat bir nechta misollar hisoblanadi. Har bir o'quvchi o'ziga xos imkoniyatlar, muhit va shaxsiy xususiyatlarga ega bo'lgani uchun, nutqni rivojlantirishda cheklanishlarni tahlil etish individual yaklasim talab qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Azimova I.A. Ona tili ta'limida lisoniy malakani rivojlantirishning psixolingvistik asosi.// "Global ta'lim va milliy metodika taraqqiyoti" mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. Toshkent: O'TAU, 2019, 20-aprel. 219-bet.

2. Qosimova K., Matjonov S., G'ulomova X., Yo'ldosheva Sh., Sariyev Sh. Ona tili o'qitish metodikasi.

3. Hamidullo o'g'li, T. H. (2023). RAQAMLI TEXNOLOGIYALARI DAVRIDA CHATGPT VA HOZIRGI KUNDAGI O'RNI. Scientific Impulse, 2(16), 320-325.

4. Горовик, А. А., & Турсунов, Х. Х. У. (2020). Применение средств визуальной разработки программ для обучения детей программированию на примере Scratch. Universum: технические науки, (8-1 (77)), 27-29.

5. Tursunov, H. H., & Hoshimov, U. S. (2022). TA'LIM TIZIMIDA KO'ZI OJIZ O'QUVCHILARNI INFORMATIKA VA AXBOROT TEXNOLOGIYALARI FANIDA

O‘QITISH TEXNOLOGIYALAR. Новости образования: исследование в XXI веке, 1(5), 990-993.

6. Hamidullo o‘g‘li, T. H. (2022). HOZIRGI KUNNING DOLZARB IMKONIYATLARI. JAWS VA NVDA DASTURLARI. Scientific Impulse, 1(2), 535-537.

7. <https://www.google.com/intl/ru/slides/about/>

8. Hamidullo o‘g‘li, T. H., & Kamolovich, B. E. (2023). IMKONIYATI CHEKLANGAN O‘QUVCHILAR BILAN ISHLASH TAJRIBASI. Scientific Impulse, 1(7), 648-653.

9. Hamidullo o‘g‘li, T. H. (2023). SHAXSIY KOMPYUTER BILAN O‘ZARO ALOQADA BO‘LGAN IMKONIYATI CHEKLANGAN SHAXSLARNING ISH JOYI VA O‘RNI. Scientific Impulse, 1(11), 394-398.

10. Zokirov, S. I., Sobirov, M. N., Tursunov, H. K., & Sobirov, M. M. (2019). Development of a hybrid model of a thermophotogenerator and an empirical analysis of the dependence of the efficiency of a photocell on temperature. Journal of Tashkent Institute of Railway Engineers, 15(3), 49-57.

11. Hamidullo o‘g‘li, T. H. (2023). TA’LIM TIZIMIGA MICROSOFT OFFICE 2003 VA 2020 DASTURLARINI QO‘LLANILISHI VA IMKONIYATLARI. Scientific Impulse, 2(13), 353-357.

12. Odilzhanovich, T. K., Makhmudovna, N. M., & Odilzhanovich, I. A. (2021). The selection of the control parameter of the raw cotton electric sorter. Innovative Technologica: Methodical Research Journal, 2(11), 1-5.

13. Odilzhanovich, T. K., Odilzhanovich, I. A., & Makhmudovna, N. M. (2021). Analysis of FLUFF in the Process of Lintering of Seeds. Central Asian journal of theoretical & applied sciences, 2(11), 26-28.

14. Ma, W., Yan, B., & Sun, L. (2022). Generative adversarial network-based short sequence machine translation from chinese to english. Scientific Programming, 2022.

15. Nabiyev, K. K., Yakubov, N. J., & Niyazaliyeva, M. M. (2019). Tikuvchilik buyumlarini tikishda ipning ishonchliligini oshirish usullari. Ilm-fan va ta'lim byulleteni, (20-3 (74)), 14-16.

16. Niyazaliyeva, M. M., Dadajonov, Sh.D., Oxunbabayev, O. A., & Oxunbabayev, U. O. (2022). JONLI PILLADAN XOM IPAK ISHLAB CHIQRISH, QAYTA OZIQLANTIRISH USULI BO‘YICHA JONLI COCOONS GROWN-DAN XOM IPAK ISHLAB CHIQRISH. Professor ve Zotikov tavalludining 135 yilligiga bag'ishlangan xalqaro ilmiy konfessiya yakunlari bo'yicha ilmiy ishlar to'plami:(2022 yil 25 may). 2-qism.M.: RGU nomli Kosygina, 2022 yil.171 s., 91.

17. Makhmudovna, N. M., & Dadajonovich, D. S. (2023). An Innovative Method of Storing Live Cocoons and its Impact on the Quality and Technological Indicators of Live Cocoons. Texas Journal of Multidisciplinary Studies, 20, 12-17.

18. Makhmudovna, N. M., Muhammadkarim, M., & Oxunjonovich, A. U. (2021). IMPROVEMENT OF THE RECYCLINGPROCESS OF COCOONS RECEIVED FROM THE REPEAT FEEDING. 湖南大学学报 (自然科学版), 48(12).

19. Toshbekov, O. A., Urozov, M. K., Baymurova, N. R., & Hamrayeva, M. F. (2022). Processes of bleaching and discolouring of wool fibers. INTERNATIONAL JOURNAL OF

SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429, 11(06), 231-235.

20. Rahimovna, B. N. (2023). DUAL TA'LIMI ASOSIDA TALABALAR KASBIY KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH. PEDAGOG, 6(12), 11-14. 21. Mukumova, F., & Baymurova, N. (2023). TEACHING STUDENTS THE ART OF EMBROIDERY AND ARTISTIC WEAVING IN EXTRACURRICULAR ACTIVITIES. Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры, 3(12), 64-67.

22. Rakhimovna, B. N., & Kudratovna, M. N. (2022). CREATION OF METHODS OF MAKING NATIONAL JEWELRY IN SURKHANDARYA COSTUME. Journal of Pharmaceutical Negative Results, 13.

23. Rakhimovna, B. N. (2024). INTEGRATION OF THEORY AND PRACTICE OF THE DUAL EDUCATION SYSTEM IN THE FIELD OF LIGHT INDUSTRY EDUCATION. European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies, 4(02), 336-341.

24. Baymurova N. R., & Toxirova A. Sh. (2022). ISHLAB CHIQRISH KORXONALARIDA YANGI TEXNOLOGIK JARAYONLARDAN FOYDALANISH ORQALI MEHNAT UNUMDORLIGINI OSHIRISH. Iqtisodiyot va jamiyat, (10-1 (101)), 264-267.

25. Amanturdiyevna, R. D., Xudoyqulovna, M. F., Salimovna, D. Y., Akmalovich, K. S., & Nuritdinovich, C. N. (2022). METHODOLOGY OF FORMING ENGINEERING COMPETENCIES IN STUDENTS BASED ON INNOVATIVE APPROACH (IN THE EXAMPLE OF THE EDUCATIONAL DIRECTION OF CONSTRUCTION AND TECHNOLOGY OF LIGHT INDUSTRIAL PRODUCTS (SEWING PRODUCTS)). Journal of Pharmaceutical Negative Results, 3898-3901.

26. Dilafruz, R. (2023, March). BO'LAJAK MUHANDISLARNI TAYYORLASHDA INNOVATSION YONDASHUVNING AHAMIYATI. In E Conference Zone (pp. 11-14).

27. Dilafruz, R. (2024). PECULIARITIES OF DEVELOPMENT OF METHODOLOGICAL COMPETENCE OF STUDENTS IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL EDUCATION. European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies, 4(01), 139-142.

28. Amanturdiyevna, R. D. Z. (2023). INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA TALABALARNING MUHANDISLIK KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISH BOSQICHLARI. PEDAGOG, 6(12), 7-10.

29. Amanturdiyevna, R. D. (2022). Innovative Approaches and Their Future Muhmainly the Importance of Andi Ready. Journal of Intellectual Property and Human Rights, 1(9), 1-4.

30. Radjapova, D. A. (2022). Professional activity and development stages of engineers in the world education system.

31. Radjapova, D. A., Raximkulova, S. A., Boltayeva, I. B., & Urozov, M. K. (2021). Study of Modern Technologies of Sewing Manufacturing. International Journal on Orange Technologies, 3(11), 85-86.

32. Kamolovich, B. E., & Hamidullo o'g'li, T. H. (2023). SOHADA MICROSOFT OFFICE WORD 2003 VA 2021 DASTURLARI QO'LLANILISHI VA AFZALLIKLARI. Scientific Impulse, 1(11), 376-382.